

Un futur per al MAC al servei de la persistència de Catalunya?

Joan Sanmartí

Els amics de la redacció de la RAP m'afalaguen demanant-me una contribució a aquest dossier sobre com hauria de ser el futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya. Ho accepto amb agraïment per la confiança que em fan, tot i que sóc ben conscient que no sóc la persona més ben situada ni preparada per donar-ne una opinió amb un mínim valor des del punt de vista tècnic —i amb això vull dir sobre com s'han d'exposar, en el sentit més ampli, els fons del Museu, o com ha de ser l'edifici que els acull—, ja que no tinc cap formació museològica. He d'aclarir, d'altra banda, que quan esmento el MAC en aquest escrit em refereixo bàsicament —gairebé sempre exclu-

sivament— a la seu barcelonina d'aquesta institució, que és, en definitiva, la que ha estat més qüestionada en els darrers anys, fins al punt que s'ha arribat a proposar la seva desaparició física, a través de la integració en una estructura més àmplia.

El meu punt de vista només es pot relacionar amb una qüestió que, sense ser en si mateixa museològica, no és intranscendent, i que té repercussions en els aspectes tècnics i, fins i tot, en la pròpia naturalesa del museu. Em refereixo al paper del MAC com a institució relacionada amb la construcció nacional de Catalunya (també en podem dir “fer país”, però, tenint en compte l'avenç del procés d'emancipació —o de domesticació—, val més abandonar els eufemismes porucs i dir les coses clarament), que és una de les raons que n'expliquen el naixement i les característiques que va adoptar des del seu origen. Naturalment, i com a universitari, potser hauria de referir-me també al paper del MAC en relació amb les universitats catalanes, pel que fa, si més no, a la docència. No em sembla, però, que calgui dedicar gaire espai a aquesta qüestió, perquè el potencial del Museu d'Arqueologia en la formació dels futurs arqueòlegs és una evidència palmària, que no necessita gaire comentaris. Sense oblidar la biblioteca —que segueix sent insubstituïble—, o la

col·laboració en els treballs de recerca que es desenvolupen als jaciments que depenen directament del MAC, alguns dels quals en són subseus, enlloc com al Museu d'Arqueologia es pot trobar un volum tan gran i tanta diversitat de materials arqueològics utilitzables per a la docència, i tan a prop, a més, de les dues universitats del país que imparteixen un grau d'arqueologia. Dir que totes aquestes institucions s'haurien de coordinar —molt més del que ho fan avui, si més no pel que fa a la Universitat de Barcelona— per aprofitar les grans oportunitats formatives que ofereix el MAC és una evidència que no necessita més comentaris.

Em centro, doncs, en la funció del MAC en un projecte d'afirmació nacional de Catalunya, un paper que, ben mirat, no té res de particular. Tots els museus d'arqueologia de les grans capitals europees en participen. Serveixen (o han servit), entre altres coses, per mostrar i difondre la història nacional, i sovint —i en general absurdament, des d'un punt de vista històric—, per intentar legitimar amb referència al passat la pròpia existència de la nació. També han servit, però —i aquest és el punt que veritablement m'interessa—, per contribuir a elevar les ciutats on s'ubiquen a la condició de centres de referència internacionals mitjançant l'exposició de les grans obres de la prehistòria i l'antiguitat, obtingudes de formes diverses, sovint gràcies al control colonial sobre els països d'origen. Així, el British Museum, el Musée de l'Homme, el Louvre, l'Altes Museum o el Pergamonmuseum no són simples llocs d'exposició de les produccions materials de les societats del passat, sinó elements de propaganda, de prestigi i d'afirmació de les societats modernes que els van crear. Els grans museus arqueològics de les capitals de potències de segona fila dels segles XIX i XX, com ara Portugal o Espanya —és a dir, en el darrer cas, el Museo Arqueológico Nacional de Madrid—, no són essencialment diferents, encara que es van haver de conformar amb materials sobretot locals o, quan eren d'origen forà, amb peces menys rellevants.

En aquest context, quin és el paper de Barcelona, en tant que és capital de Catalunya? Evidentment cap, en el moment en què es funden les grans institucions europees (el British Museum, l'any 1753; el Louvre, el 1793; l'Altes Museum, el 1830; entre 1867 i 1871 en el cas de MAN de Madrid). Però és perfectament lògic que la creació d'un museu de característiques semblants —a la primeria i en la mesura que es pogués— entrés dins del programa del catalanisme, en particular del catalanisme polític, tal com, de fet, ja mostrava la política d'adquisicions desenvolupada per la Junta de Museus i, més tard, a partir de la seva constitució el 3 de novembre de l'any 1935, pel mateix Museu d'Arqueologia de Barcelona: col·lecció Pablo Gil y Gil de ceràmica ibèrica d'Azaila, adquirida el 1908; col·lecció Damià i Mateu d'objectes sumptuaris visigòtics procedents de Torredonjimeno, a Jaén, adquirida el 1935; la col·lecció de materials celtibèrics R. Morenas de Tejada; la col·lecció ibèrica de santuari de San Antonio el Pobre (La Alberca, Múrcia), adquirida el 1924; la col·lecció José Bento, adquirida el 1936 i que inclou

materials prehistòrics molt diversos recuperats a les terrasses del Manzanares; la col·lecció Josep Costa de materials ebusitans, adquirida el 1914; la col·lecció Garcia Faria de materials de la cova del Boquique (Plasencia, Extremadura); la col·lecció Joan Cabré de materials del Baix Aragó, ingressada el 1918; encara caldria afegir-hi la magnífica col·lecció de materials argàrics donada a la ciutat de Barcelona pels germans Siret l'any 1988. No cal dir que a tot això s'hi sumaven els nombrosos materials recuperats als Països Catalans abans i, sobretot, després de la creació del Servei d'Excavacions de l'IEC, l'any 1915, sobretot els d'Empúries. Entre els materials procedents de fora del principat caldria recordar els de la necròpolis d'Oliva (Marina Baixa), excavada per Josep Colominas; la col·lecció d'arqueologia mallorquina, formada pels materials recuperats en les campanyes del mateix Colominas entre 1916 i 1920, i, molt particularment, els grans conjunts dels poblats del Baix Aragó. I encara cal afegir les peces adquirides al mercat d'antiguitats, com ara ceràmiques gregues i etrusques, que complementen el que abans he esmentat. Si em permeto aquesta llarga i avorrida relació de col·leccions és simplement per deixar ben clar que el Museu d'Arqueologia de Barcelona, gràcies a l'empenta noucentista representada per l'IEC i als antecedents del Museu de Belles Arts i de la Junta de Museus, però també per la visió modernista de Bosch-Gimpera, no va néixer com un museu provincià, ni localista ni entotsolat en l'arqueologia catalana o dels Països Catalans, sinó que prenia com a model les grans institucions museístiques europees. Era, en definitiva, un aspecte més del programa noucentista de normalització del país després de dos segles llargs de regionalització/provincianització. Com en tantes altres coses, Barcelona mirava cap a Europa i ho feia amb una certa eficàcia: el Museu d'Arqueologia era una versió petita, modesta, però perfectament digna, del model de les grans ciutats europees; en definitiva, el que podia donar un país petit, relativament pobre i mancat d'estructures de poder pròpies, però amb voluntat de persistir i, sobretot, de manifestar clarament aquesta voluntat de persistència.

Paradoxalment, la instauració del règim franquista no va suposar la supressió del model, si més no en els seus grans trets. El que es podia témer, com ara el trasllat al MAN de les millors col·leccions "nacionals" —sobretot els materials d'Empúries— i la reducció del museu de Barcelona a la dimensió provincial, o poc més, no es va produir, la qual cosa s'ha d'atribuir amb tota probabilitat a la figura del nou director de la institució, el Dr. Martín Almagro Basch, independentment de la consideració que la seva figura mereixi en altres aspectes. De fet, els fons es van continuar enriquint, no solament amb el producte de l'activitat arqueològica realitzada a Catalunya, sinó amb materials de la resta de l'Estat espanyol, com ara la Cueva de Ambrosio d'Almeria, i de més enllà, com ara la col·lecció de materials de Núbia o la col·lecció de Guinea Equatorial, ingressada el 1966. Ras i curt, el MAC no és el British Museum, és clar, però disposa d'uns fons importants de materials d'origens

molt diversos, que permeten anar molt més enllà del discurs local o nacional.

Té sentit mantenir al segle XXI una institució amb aquestes característiques? No hi ha una resposta fàcil, però, en la mesura del meu coneixement, cap dels museus d'arqueologia de característiques similars creats en els darrers 150 anys no ha estat clausurat ni dissolt en entitats museístiques més àmplies, de manera que podem suposar que conserven la seva utilitat i que les finalitats per als quals van ser dissenyats segueixen existint. Sense sortir de les fronteres de l'Estat espanyol, el MAN de Madrid està sent objecte d'una renovació completa de l'edifici i de l'exposició permanent (el cost de la qual és fàcil d'imaginar); però, no cal dir-ho, seguirà essent un museu arqueològic i, per descomptat, "nacional", que continuarà tenint, entre altres, la missió de prestigiar l'Estat espanyol i, d'aquesta manera, afermar-ne la dimensió nacional. Ha de ser aquesta una de les finalitats del MAC en el segle XXI? La resposta, des del meu punt de vista, és ben senzilla: per què hauria de ser una excepció? L'argument habitual per liquidar el MAC és, simplement, que el nostre museu d'arqueologia ha fracassat; que el nombre de visitants és excessivament reduït, que la seva ubicació és dolenta, que l'edifici és massa vell i inadaptat a la funció de museu. I tot això, en alguna mesura, és cert, però també ho és que cap d'aquests problemes no és insoluble i que la situació creada és essencialment el resultat de la incúria dels responsables politicoadministratius o, encara pitjor, de la utilització d'aquesta institució en el joc de les rivalitats polítiques, que ha fet que la direcció del museu —un càrrec que hauria de tenir un perfil estrictament tècnic i, per tant, independent de les alternances de poder— hagi canviat constantment en funció de l'alternança de partits al poder. Els països seriosos mantenen les seves institucions, preservant-ne els elements i funcions essencials, i renovant el que cal quan és necessari. I, sobretot, els països seriosos fonamenten certes polítiques (exterior, educativa, cultural) en consensos amplis, que en permeten un mínim de continuïtat d'execució malgrat els canvis de govern. El fracàs, per tant, no és del MAC, sinó d'una classe política que ha entès les institucions com un instrument al servei dels seus interessos de partit, girant com un mitjà la veritable naturalesa d'un sistema democràtic.

Quin futur, doncs, per al MAC, segons l'autor d'aquestes ratlles? Crec, per raons que es desprenen fàcilment dels paràgrafs anteriors, que la institució ha de perviure com a tal, és a dir, com a museu d'arqueologia amb entitat pròpia i nítidament diferenciada, que sigui capaç d'aprofitar els seus fons —molt rics, i que poden ser ampliat, per què no?— per a proporcionar un discurs actualitzat sobre l'evolució de les societats humanes tal com pot ser reconstituïda avui dia a partir de la cultura material; un discurs profundament ancorat en la teoria sociològica i antropològica, és cert, però nítidament històric i arqueològic. A més, hauria de parar una forta atenció als mètodes que fan possible assolir aquesta reconstitució i a la dimensió interdisciplinària de l'arqueologia; i, no cal dir-ho, hauria de posar de relleu l'especificitat

dels Països Catalans (on, si no és a Barcelona, es podria fer quelcom de semblant?) dins dels processos generals de la història humana.

Això és perfectament possible amb els fons de materials i els espais disponibles, i malgrat que suposa unes inversions considerables, probablement serien més modestes —molt més modestes, de fet— que les que implicaria la creació d'un nou "Museu de Societat", o d'"Història, Arqueologia i Etnografia", com el que ha estat proposat pel Departament de Cultura durant l'anterior govern (projecte que, dissortadament, sembla que també contempla el govern actual) i que agruparia, segons sembla, els actuals museus d'Història de Catalunya, d'Arqueologia i Etnografia. Ara bé, seria potser possible integrar un museu com el que proposem en aquesta estructura més àmplia i heterogènia, mantenint-ne l'especificitat i el tipus de discurs que hem esmentat? Ho dubto, o, més ben dit, ho he de negar. Com podria un museu d'Història de Catalunya —ni tan sols dels Països Catalans— ser a la vegada un museu que exposés l'enorme diversitat de l'experiència humana? Es tractaria simplement de juxtaposar tres museus en un espai compartit? Té sentit desmuntar estructures existents, reformables en el que sigui necessari, simplement per desplaçar-les? Sense ànim de jutjar allò que encara no es coneix, em temo, i molt, que aquest nou equipament tindrà una dimensió localista i, encara pitjor, estrictament catalana —en el sentit de principatina—; això, no cal dir-ho, és incompatible amb el model que hem esmentat i suposarà el desaprofitament de la gran potencialitat museogràfica del MAC, fruit de tants esforços des de fa més d'un segle i del somni noucentista d'un país normalitzat, que ara, segons alguns, ha de ser superat.

Joan Sanmartí
Universitat de Barcelona
sanmarti@ub.edu

El Museu d'Arqueologia de Catalunya: un museu que fa nosa?

Joan Santacana Mestre

No hi ha museus ideològicament neutres

S'ha dit que els museus, en general, expressen una posició davant de la societat, davant de la Història; de fet tots els museus del món tenen una base ideològica i l'expressen de moltes maneres: amb la seva organització, en la seva estructura, en els serveis que ofereixen, en la selecció de les edicions que publiquen, en la forma com presenten el passat, tant li fa si és